

Knelpunten tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt

Jessie Bakens, Luc Cobben, Didier Fouarge - Research Centre for Education and the Labour Market

Bakens, J., Cobben, L., Abbink, H., Meijer, R., Dijksman, S., Fouarge, D., & Pestel, N. (2023). *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2028*. ROA. ROA Reports No. 003
<https://doi.org/10.26481/umarep.2023003>

ABSTRACT

Informatie over de huidige situatie op de arbeidsmarkt is onvoldoende voor studiekeizers, werkgevers en beleidsmakers om beslissingen te nemen die over de toekomst gaan; de arbeidsmarkt kan binnen enkele jaren dusdanig veranderen dat een keuze of investering anders uitpakt dan verwacht. Om te voldoen aan de behoefte aan vooruitkijkende arbeidsmarktinformatie publiceert het Research Centre for Education and the Labour Market (ROA) sinds de jaren '80 de resultaten van een arbeidsmarktprognosemodel waarbij vraag en aanbod voor de komende zes jaar geschat worden. Het model gebruikt diverse econometrische methodes waarmee de ontwikkeling van verschillende vraag- en aanbodcomponenten geprognosticeerd wordt. De resultaten tonen hoe vraag en aanbod naar verwachting zullen toe- of afnemen. Kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren worden gepresenteerd die per beroep en opleiding aangeven of vraag en aanbod in balans zijn in de komende jaren. Samen met aanvullende informatie over de huidige aansluiting tussen studie en werk geeft dit model het totaalbeeld van hoe de Nederlandse arbeidsmarkt zich naar verwachting op de middellange termijn zal ontwikkelen. Met behulp van de resultaten kunnen studiekeizers een opleiding kiezen met goede baankansen, werkgevers hun wervingsstrategie aanpassen om schaars personeel aan te trekken en overheden beleidsmaatregelen treffen om problematische mismatches tussen vraag en aanbod te voorkomen.

Net als in vele andere Europese landen wordt de arbeidsmarkt in Nederland momenteel gekenmerkt door krapte. De krapte verschilt echter sterk tussen diverse beroepen en opleidingen, wat effect heeft op de keuzes en acties voor verschillende spelers op de arbeidsmarkt. Krapte voor specifieke beroepen kan betekenen dat werkgevers hun strategie moeten aanpassen om werkenden met de juiste vaardigheden aan te trekken. Voor studiekeizers loont het om te starten met een opleiding waarmee ze na afstuderen goede kansen hebben om aan een baan te komen. Ook overheden willen zien waar vraag en aanbod niet op elkaar aansluiten zodat ze deze fricties met beleid kunnen verlichten. Om goede keuzes en acties mogelijk te maken is er behoefte aan informatie; arbeidsmarktprognoses voorzien in deze informatiebehoefte.

De huidige situatie op de arbeidsmarkt, zoals de stand van de werkloosheid en lonen, geeft onvoldoende informatie om beslissingen te nemen die gericht zijn op de toekomst. Zo is deze niet van nut voor overheden en bedrijven om beleids- en investeringsbeslissingen op te baseren, aangezien deze beslissingen per definitie vooruitkijkend zijn. Ook voor studiekeizers is informatie over alleen de huidige arbeidsmarkt onvolledig om te bepalen welke opleiding goede perspectieven biedt; tegen de tijd dat zij afstuderen kan de situatie op de arbeidsmarkt veranderd zijn.

Werkgevers hebben op basis van huidige wervingsprocessen informatie over actuele knelpunten, maar dit vertelt hun nog niet wat ze op middellange termijn kunnen verwachten. Administratieve en enquêtedata die de huidige situatie beschrijven, voorzien dan ook niet in de behoefte aan informatie over toekomstige veranderingen. Het oordeel van experts over de in de toekomst te verwachten ontwikkelingen kan helpen, maar is subjectief en moeilijk tussen sectoren te vergelijken. Een modelmatige aanpak helpt zicht geven op te verwachte ontwikkelingen, waarbij rekening gehouden kan worden met interacties tussen deelmarkten.

Sinds eind jaren '80 prognosticeert het ROA verwachte ontwikkelingen in vraag naar en aanbod van arbeid naar opleiding en beroep op de Nederlandse arbeidsmarkt. Het doel hiervan is het inzichtelijk maken of deze ontwikkelingen leiden tot een goede aansluiting tussen vraag en aanbod. Het prognosemodel neemt de huidige situatie op de arbeidsmarkt als uitgangspunt, om vervolgens de verandering over de komende zes jaar te ramen. Dit type prognose, dat gebruik maakt van een modelmatige aanpak waarin macro-economische en demografische veranderingen worden meegenomen, leidt tot inzichten in de ontwikkeling van de vraag naar en het aanbod van specifieke beroepen en opleidingsachtergronden. Het matchen van vraag en aanbod toont waar fricties op de arbeidsmarkt op de loer liggen, informatie die van nut is voor studiekeizers, werkgevers en beleidsmakers.

In deze bijdrage gaan wij in op het nut van prognoses, de methode die wij gebruiken, de uitkomsten die naar voren komen uit onze meest recente prognoses tot 2028 en hoe deze uitkomsten te interpreteren.

Nut van prognoses

Het doel van het prognosemodel is om te laten zien waar de arbeidsmarkt over zes jaar ruim en krap is. Het model is dus niet ontworpen om precies door te rekenen hoeveel werkenden per sector of beroep nodig zijn (*manpower planning*), maar om structurele informatie te geven over de potentiële toekomstige mismatch tussen de vraag naar en het aanbod van arbeid in deelmarkten. Het presenteren van prognoses gaat altijd met enige onzekerheid gepaard en ramingen zullen daardoor enigszins afwijken van uiteindelijke realisaties.

De door ROA gekozen prognoseperiode van zes jaar komt ongeveer overeen met de tijd tussen de keuze voor een (vervolg)opleiding en de eerste stappen op de arbeidsmarkt na diplomering. Zo krijgen studiekeizers en werkzoekenden een beter beeld van de vaardigheden waarop zij hun scholings-investeringen het beste kunnen richten. Uit onderzoek blijkt dat deze informatie studiekeizers helpt bij het kiezen voor een vervolgopleiding die beter past bij de vraag naar arbeid (Fourage, 2017). De informatie is niet alleen bruikbaar voor studenten, maar ook voor werknemers en werkzoekenden die bijscholing kunnen nemen om te voldoen aan de veranderende vraag naar specifieke vaardigheden. Daarnaast kunnen ook arbeidsbemiddelaars en uitkeringsinstanties hun toeleidings- en bijscholingstrajecten bijstellen om aan te sluiten op de veranderende vraag naar arbeid.

De informatie die volgt uit de prognoses is niet alleen nuttig vanuit het perspectief van arbeidsaanbod, maar zeker ook vanuit het perspectief van de vraag op de arbeidsmarkt. Zo kunnen werkgevers anticiperen bij verwachte disbalans tussen vraag en aanbod door hun wervingsstrategie, lonen en arbeidsomstandigheden aan te passen.

Tenslotte is het voor overheden en beleidsmakers waardevol om inzicht te krijgen waar op de arbeidsmarkt een mismatch kan ontstaan tussen vraag naar en aanbod van opleidingen en beroepen. Met deze inzichten kunnen zij namelijk beleid inzetten om verwachte fricties 'op te vangen'; toekomstige tekorten in de onderwijssector kunnen bijvoorbeeld afgezwakt worden door de keuze voor een lerarenopleiding te stimuleren.

Ook in bredere zin kan arbeidsmarktbeleid, bijvoorbeeld het gericht vergroten van arbeidsmarkt-participatie, ingezet worden wanneer uit prognoses blijkt dat personeelstekorten zullen toenemen. Bovendien kunnen arbeidsmarktprognoses gebruikt worden om doorrekeningen te maken van grote maatschappelijke veranderingen, zoals de energietransitie en digitalisering, op arbeidsvraag en -aanbod (zie bijvoorbeeld Weterings et al., 2022). De prognoses geven aan of er naar verwachting voldoende arbeidspotentieel is om deze uitdagingen aan te gaan en waar de grootste effecten van deze veranderingen voelbaar zullen zijn (zie bijvoorbeeld Weterings et al., 2022).

Het presenteren van prognoses gaat altijd met enige onzekerheid gepaard, zoals veranderingen in economische groei of geopolitieke onzekerheid. Ramingen zullen daardoor enigszins afwijken van uiteindelijke realisaties. Ook kunnen ramingen afwijken van realisaties omdat, zoals de bedoeling is, de verschillende actoren - werkgevers, werknemers, studiekeizers, overheden - hun gedrag aanpassen op basis van de ramingen. Vanuit die optiek is het juist een goed teken als ramingen niet uit blijken te komen. Wegens de onzekerheid die gepaard gaat met het prognosemodel wordt iedere twee jaar het volledige model opnieuw gedraaid en worden nieuwe resultaten gepresenteerd. In de tussenliggende jaren wordt de laatste prognoseronde deels bijgewerkt, worden evaluatiestudies uitgevoerd, alsook verdiepende studies die kunnen leiden tot verbeteringen in de modelmatige aanpak.

Methode

In het model prognosticeert ROA de stromen van en naar de arbeidsmarkt door diverse vraag- en aanbodcomponenten elk met een andere methode te schatten (Bakens et al., 2024). De gegevens die hiervoor gebruikt worden bestaan uit trendmatige ontwikkelingen van de werkgelegenheid per bedrijfssector, beroep en opleiding. De belangrijkste databronnen voor de eigen econometrische modellen zijn de Enquête Beroepsbevolking (EBB), prognoses over ontwikkelingen in werkgelegenheid per bedrijfssector, administratieve data over deelnemers en gediplomeerden in het onderwijs en data uit schoolverlatersonderzoeken (het SchoolverlatersInformatieSysteem, SIS) van het ROA.

Bij deze aanpak wordt de arbeidsmarkt als één geheel, met interacties tussen deelmarkten, beschouwd. Dit heeft de voorkeur boven een aanpak waarbij men onderzoek uitvoert in aparte deelmarkten, aangezien dit minder recht zou brengen aan de substitutiemogelijkheden tussen deelmarkten. In totaal worden de resultaten doorberekend voor 113 beroepsgroepen (gebaseerd op de ISCO-classificatie) en 104 opleidingstypen. Daarnaast worden de prognoses in een aanvullende analyse vertaald naar 35 verschillende arbeidsmarktregio's.

Aanbod van arbeid

De ontwikkeling van het aanbod van arbeid bestaat uit drie componenten: de instroom van nieuwkomers, jongeren beschikbaar voor bijbanen en kortdurig werklozen.

De instroom van nieuwkomers bestaat voor het grootste deel uit de instroom van gediplomeerden gedurende de prognoseperiode; dit zijn de studenten die naar verwachting hun diploma zullen behalen en zullen toetreden tot de arbeidsmarkt. Daarnaast wordt er een schatting gemaakt van de ongediplomeerde instroom; dit zijn de studenten die zonder diploma uitvallen uit hun opleiding en vervolgens de arbeidsmarkt betreden. De instroom van nieuwkomers wordt geschat op basis van administratieve data van het Nederlandse Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. ROA heeft een eigen model ontwikkeld voor het schatten van deze instroom.

Aangezien een deel van de Nederlandse jongeren en studenten naast hun opleiding ook werkt, wordt bij het arbeidsaanbod ook een groep jongeren toegevoegd die beschikbaar zijn voor kleine 'bijbanen'.¹ Dit betreft jongeren die in de prognoseperiode vijftien jaar oud worden. Na vermenigvuldiging met de participatiegraad voor deze groep stroomt er elk prognosejaar een klein deel in op de arbeidsmarkt. Aangezien deze 15-jarigen nog geen diploma uit het secundair onderwijs behaald hebben, stromen zij in als arbeidsaanbod met een diploma in het basisonderwijs. De data die gebruikt worden om dit deel van de instroom te schatten zijn afkomstig van de EBB. In de rapportage worden deze jongeren toegevoegd aan het totaal 'instroom'.

De kortdurig werklozen vormen het laatste onderdeel van de instroom. Dit is een potentieel aanbod dat 'zweeft' boven de markt in het basisjaar. Deze groep representeert daarmee het huidige niet-gebruikte arbeidsaanbod dat korter dan één jaar op zoek is naar werk. Het aantal kortdurig werklozen is afgeleid uit de EBB.

Vraag naar arbeid

De geschatte nieuwe arbeidsvraag bestaat uit drie onderdelen: de vervangingsvraag, uitbreidingsvraag en substitutievraag.

De vervangingsvraag representeert de uitstroom op de arbeidsmarkt en vangt daarmee de - al dan niet vervroegde - uittreding door bijvoorbeeld pensionering of arbeidsongeschiktheid. Met behulp van data uit de EBB en de geschatte participatiegraden per leeftijd en geslacht vanuit data van het Centraal Planbureau (CPB) wordt geschat hoeveel werkenden de arbeidsmarkt zullen verlaten in de prognoseperiode. De vervangingsvraag wordt enkel gerekend wanneer het vertrek van een werkende ook daadwerkelijk leidt tot vraag naar een nieuwe werkende. Wanneer de werkgever besluit een uittredend werknemer niet te vervangen is er dus geen sprake van een vervangingsvraag. De arbeidsmarktuitstroom is niet gelijk aan de vervangingsvraag omdat de initieel geschatte vervangingsvraag wordt gecorrigeerd voor baandestructie. Daarnaast treedt ook de vervangingsvraag voor een opleiding op wanneer een werkende een nieuw diploma behaalt. Een derde vorm van vervangingsvraag vindt plaats als een werkende naar een ander beroep overstapt. Het model houdt er rekening mee dat de werkende vervangen kan worden door iemand met een hogere opleidingsachtergrond; dit fenomeen heet *skills-upgrading*. De vervangingsvraag wordt afzonderlijk berekend voor beroepsgroepen en opleidingstypen en kan daardoor afwijken tussen beiden.

De uitbreidingsvraag betreft de toe- of afname in werkgelegenheid als gevolg van economische groei of krimp en wordt geschat op basis van dynamische modellen. Als input voor de schatting van de uitbreidingsvraag dienen macro-economische ramingen van het CPB voor onder andere economische groei, werkgelegenheid en investeringen. Deze macro-economische voorspellingen worden gedifferentieerd naar 21 verschillende bedrijfssectoren. Door ROA wordt een tijdreeksmatrix opgesteld met aantal werkenden per beroep en bedrijfssector. In combinatie met de macro-economische voorspellingen gedifferentieerd naar bedrijfssector kan vervolgens worden geschat welke verschuivingen in beroepenstructuur binnen de bedrijfssectoren zal optreden. Vervolgens wordt bepaald hoe de groei in verschillende beroepen leidt tot de vraag naar verschillende opleidingstypen. Hierbij wordt ook rekening gehouden met verschuivingen in de samenstelling van opleidingen binnen beroepsgroepen. Hierdoor wordt de veranderende vraag naar vaardigheden binnen beroepen meegenomen in de prognose. Uiteindelijk schat dit model de verwachte uitbreidingsvraag per opleidingstype en beroepsgroep.

¹ Aangezien het meestal gaat om hele specifieke banen zoals vakkenvuller en serveerder, levert het niet meenemen van het aanbod van jongeren en scholieren op de arbeidsmarkt vaak een overschatting van de krapte voor deze beroepen op.

In essentie toont dit per beroep en opleiding of er baancreatie of -destructie zal optreden in de komende jaren. Gediplomeerden die werkzaam zijn in beroepen waar veel krimp voorkomt, kunnen te maken krijgen met een negatieve uitbreidingsvraag. De feitelijke verandering van de werkgelegenheid kan afwijken van de prognose vanwege interacties met de aanbodzijde en de daaropvolgende substitutieprocessen.

Ten slotte houdt het model rekening met substitutie tussen beroepen en opleidingen. Dit wil zeggen dat gediplomeerden in een situatie van overaanbod andere opgeleiden kunnen gaan verdringen, terwijl werkgevers die te kampen hebben met een tekortschietend arbeidsaanbod, personen met een andere opleidingsachtergrond kunnen gaan werven. De baanopeningen, of de in de toekomst te verwachten vacatures, is de optelsom van de positieve uitbreidingsvraag (negatieve uitbreidingsvraag leidt niet tot vacatures) en de vervangingsvraag. De totale vraag naar arbeid is de som van de baanopeningen en de substitutievraag. Over het algemeen bestaat het grootste deel van de vraag uit de vervangingsvraag, dat voornamelijk demografische ontwikkelingen weerspiegelt. De uitbreidingsvraag vormt een kleiner deel en wordt voornamelijk gedreven door economische groei of krimp.

Match tussen vraag en aanbod

De vraag- en aanbodstromen uitgesplitst naar opleidingen en beroepen worden met elkaar geconfronteerd, waardoor inzichtelijk wordt of er een ruime of krappe arbeidsmarkt wordt verwacht voor personen met een specifiek beroep of diploma.

Vanuit de aanbodkant wordt de Indicator Toekomstige Arbeidsmarktperspectieven (ITA) opgesteld, die aangeeft of en in hoeverre de knelpunten zullen toenemen voor toekomstig afgestudeerden. Deze indicator wordt uitgesplitst naar 104 ONR-opleidingstypen; een classificatie naar niveau en richting van de opleidingen in het Nederlandse onderwijssysteem. Aan de numerieke ITA wordt, afhankelijk van vaste grenzen, een kwalitatieve typering gekoppeld die per opleidingstype aangeeft hoe de arbeidsmarktperspectieven zijn: slecht, matig, redelijk, goed of zeer goed.

De tegenhanger van de ITA is de Indicator Toekomstige Knelpunten naar Beroep (ITKB) en betreft voorspellingen per beroep vanuit het werkgeversperspectief. Aangezien we geen informatie hebben over het aanbod van specifieke beroepen kijken we naar de huidige verdeling van opleidingsachtergronden binnen beroepen om dit aanbod te schatten. Wederom wordt er een kwalitatieve typering toegekend aan de numerieke waarde die een reflectie is van de ernst van de knelpunten in de personeelsvoorziening: geen, vrijwel geen, enige, groot en zeer grote knelpunten.

Met behulp van de ITA en ITKB wordt gekwantificeerd én kwalitatief beoordeeld hoe goed deze arbeidsperspectieven voor instromers op de arbeidsmarkt zijn, alsook in hoeverre knelpunten in de personeelsvoorziening voor werknemers verwacht worden toe of af te nemen in de prognoseperiode. De verschillende ramingen en indicatoren geven een beeld van de verwachte ontwikkeling over zes jaar ten opzichte van de uitgangspositie in het basisjaar. Om deze uitgangspositie te schetsen rapporteert het ROA ook ontwikkelingen uit het verleden in het eindrapport. Daarnaast worden er diverse indicatoren gepresenteerd die de huidige krapte op de arbeidsmarkt weergeven voor opleidingen of beroepen. Tezamen presenteren deze variabelen een totaalbeeld van hoe de arbeidsmarkt is veranderd, waar momenteel krapte bestaat en hoe de arbeidsmarkt zich in de komende jaren zal ontwikkelen. Stand van zaken en prognoses zijn ook opgenomen in een online database: het ArbeidsmarktInformatieSysteem (<https://roastatistics.shinyapps.io/AIStot2028/>).

Uitkomsten tot 2028

Kijkend naar de Nederlandse arbeidsmarkt tot 2028 zien wij een afvlakking van de werkgelegenheidsgroei ten opzichte van eerdere ramingen, gedreven door afnemende economische groei (zie ook Bakens et al., 2023). De structurele knelpunten in techniek, zorg en onderwijs houden aan, ondanks de groeiende aantallen gediplomeerden uit die richtingen die de arbeidsmarkt instromen. Maar wij zien ook tekenen van betere arbeidsmarktkansen voor mbo-4 gediplomeerden door een hoge vervangingsvraag. Door de hoge instroom van bachelor-gediplomeerden worden daarentegen de arbeidsmarktkansen voor hen minder gunstig.

TABEL 1 \ Uitbreidingsvraag, vervangingsvraag en arbeidsmarktinstroom als jaarlijks percentage van de werkgelegenheid in 2022. Toekomstige arbeidsmarktperspectieven, kwantitatieve en kwalitatieve typering

Indicatoren	Basis- onderwijs/ Vmbo	Havo/ Vwo	Mbo 2	Mbo 3	Mbo 4	Bachelor	Master	Totaal
Uitbreidingsvraag	0,2	0,2	0,4	0,6	0,4	0,2	0,4	0,3
Vervangingsvraag	5,8	2,0	3,3	2,7	3,0	2,5	2,5	3,3
Instroom	6,5	0,7	3,8	4,5	3,5	3,8	3,0	3,9
ITA	1,05	0,98	1,04	1,11	1,04	1,08	1,04	1,05
Typering ITA	redelijk	goed	redelijk	matig	redelijk	matig	redelijk	redelijk

Noot: Variabelen zijn uitgesplitst naar opleidingsniveau.

Bron: ROA

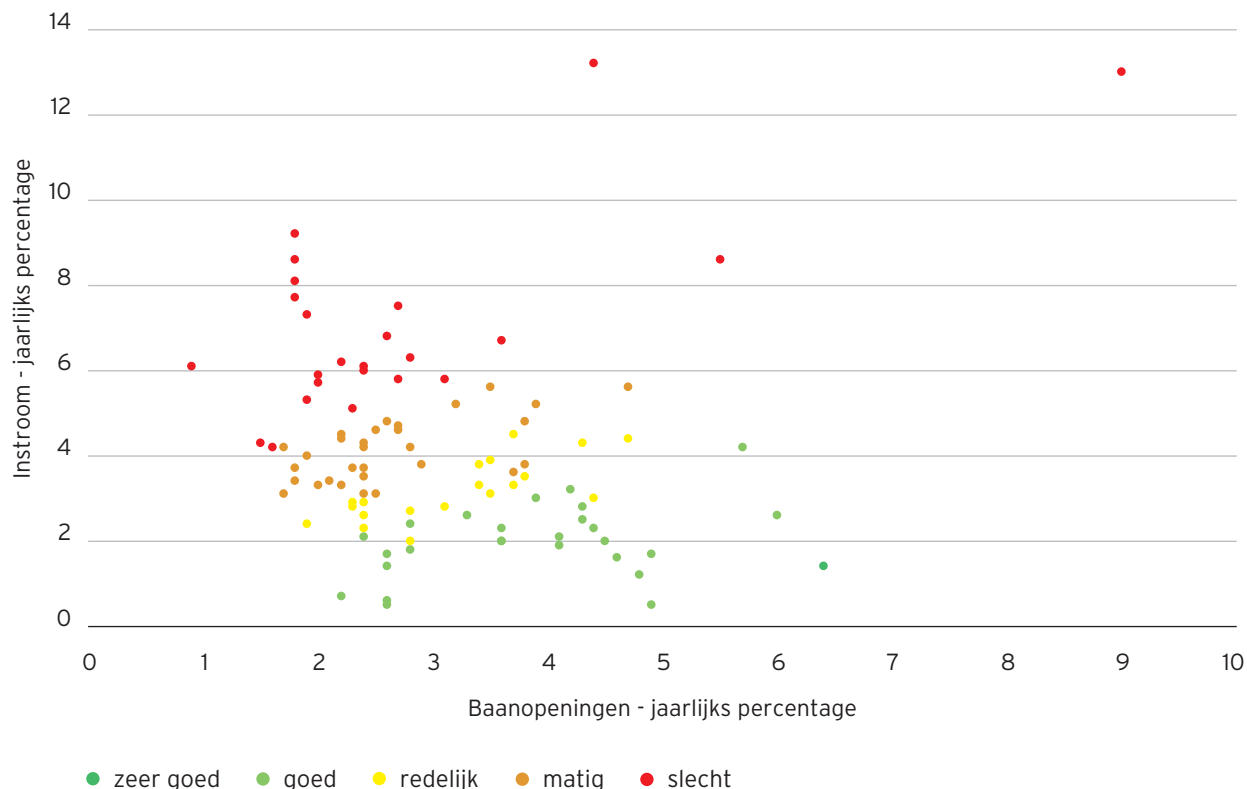
TABEL 1 toont de belangrijkste prognoseresultaten per opleidingsniveau. Basisonderwijs/vmbo omvat primair onderwijs en lager secundair onderwijs, havo/vwo omvat hoger secundair onderwijs. De verschillende mbo-niveaus bevatten gradaties van het middelbaar beroepsonderwijs. Bachelor- en masteronderwijs betreft hoger beroepsonderwijs en universitair onderwijs. Voor de vraagcomponenten (uitbreidingsvraag en vervangingsvraag) en aanbodcomponent (instroom) is de zesjaars-prognose omgerekend naar jaarlijkse groei als percentage van de werkgelegenheid in 2022. Voor elk van de opleidingsniveaus is ook de kwantitatieve en kwalitatieve ITA toegevoegd, waarbij een hogere ITA duidt op slechtere perspectieven voor toekomstige schoolverlaters.

De kolom 'Totaal' laat zien dat het overgrote deel van de vraagtoename veroorzaakt wordt door de vervangingsvraag: 3,3% tegenover 0,3% uitbreidingsvraag. De uitbreidingsvraag reageert sterk op economische ontwikkeling en valt door de afnemende economische groei lager uit. De totale instroom bedraagt jaarlijks 3,9%. De ITA voor het totaal komt uit op 1,05; het gemiddelde perspectief voor toekomstig afgestudeerden is 'redelijk'.

Wanneer we binnen de variabelen onderscheid maken tussen de opleidingsniveaus worden enkele verschillen duidelijk. De uitbreidingsvraag is bovengemiddeld op masterniveau en alle mbo-niveaus, terwijl de vervangingsvraag met afstand het hoogst is op basisonderwijs/vmbo. Ook qua instroom scoort basisonderwijs/vmbo het hoogst, wat voortkomt uit de eerdere beschreven beschikbaarheid van jongeren voor bijbanen. Gekeken naar de ITA zijn de perspectieven het best voor havo/vwo, terwijl bachelor-gediplomeerden de grootste verslechtering kunnen verwachten in de komende jaren.²

² De arbeidsmarktperspectieven voor havo/vwo komen meestal gunstig uit ons model door een tweetal oorzaken: enerzijds kunnen deze gediplomeerden in veel verschillende (bij)banen terecht komen en anderzijds wijzen andere data op een zelfselectie-effect, namelijk studenten die hun studie in het hoger onderwijs niet afmaken omdat ze ondertussen al een goede baan hebben gevonden.

FIGUUR 1 \ Relatie tussen baanopeningen en instroom per opleidingstype, op kleur gegroepeerd naar ITA-typering

Bron: ROA

FIGUUR 1 toont de interactie tussen vraag en aanbod en de relatie tot de knelpuntindicatoren. Op de assen staan de voornaamste vraag- en aanbodcomponenten als jaarlijkse percentages, daarnaast toont de kleur de ITA-typering.

De ITA-typering geeft, vanuit het perspectief van studiekeziers, weer of de knelpunten zullen toe- of afnemen in de komende jaren. Het perspectief ‘zeer goed’ slaat in dit geval op verbeterende arbeidsmarkt-kansen voor toekomstige werknemers; dit is het geval wanneer de vraag meer zal toenemen dan het aanbod. Deze punten liggen dus meer in het zuidoosten van de grafiek. Hoe verder een punt naar het noordwesten ligt, hoe groter de relatieve aanbodtoename ten opzichte van de vraagtoename, en dus hoe slechter de perspectieven bij intrede op de arbeidsmarkt.³ Voorbeelden van opleidingen met een goed perspectief zijn de bachelors economie en elektrotechniek. Voorbeelden van opleidingen met een slecht perspectief zijn de bachelors psychologie en recht.

Interpretatie

De arbeidsmarktprognoses zijn niet louter bedoeld voor het eenvoudig berekenen van een kwantitatief verschil tussen het verwachte aanbod en de verwachte vraag, met als doel het exacte aantal werkenden te berekenen dat tekortschiet of in overaanbod is in een beroep of opleiding. Naar onze mening onderschat een dergelijke benadering de diverse manieren waarop de arbeidsmarkt kan reageren op discrepanties tussen vraag en aanbod.

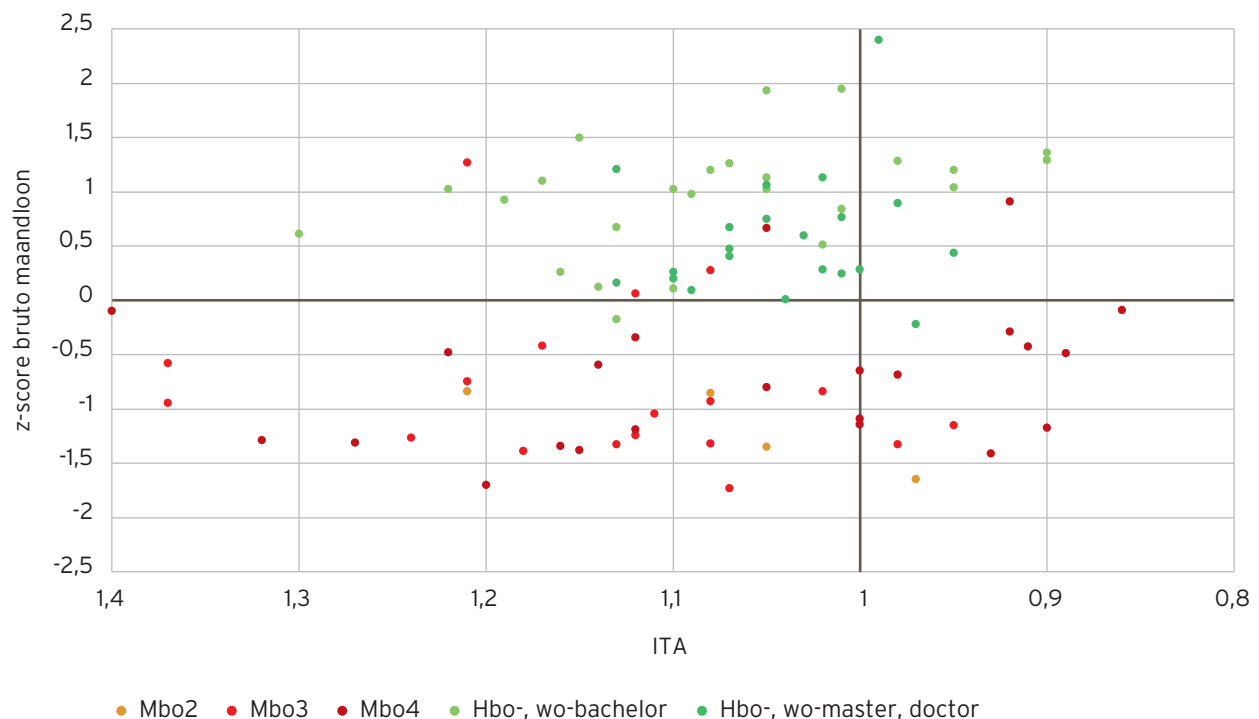
³ Daar waar een punt ten noordwesten van een ander punt betere perspectieven vertoont is dit te verklaren door de substitutievraag en kortdurig werklozen, die onderdeel uitmaken van de totale vraag en het totale aanbod maar in deze visualisatie niet zijn meegenomen.

In plaats daarvan schat het ROA een aantal indicatoren die een kwalitatieve interpretatie van de toekomstige knelpunten mogelijk maken. Deze kwalitatieve presentatie heeft een drietal doelen: het vereenvoudigt de interpretatie van de cijfers, het houdt rekening met de onzekerheid van prognoses en het blijft weg van de termen 'tekorten' en 'overschotten' zoals deze vaak in de media worden gebruikt. Dit laatste doel is belangrijk aangezien het prognosemodel verandering schat zonder aanpassingsmechanismen. Deze aanpassingsmechanismen zijn divers en lopen via veranderingen in de instroom in het onderwijs, lonen, gewerkte uren en andere arbeidsvoorwaarden. Ook zijn er mogelijk aanzienlijke verschillen tussen beroepen, bijvoorbeeld als gevolg van de mate van (internationale) concurrentie op deelmarkten.

Bij de interpretatie van de resultaten dient ook rekening te worden gehouden met de huidige situatie op de arbeidsmarkt. De resultaten geven namelijk een inschatting van hoe de baan- of wervingskansen zullen veranderen gedurende de prognoseperiode, met de huidige situatie als uitgangspunt. Om het complete beeld van de veranderende arbeidsmarkt weer te geven toont het ROA dan ook maatstaven voor de huidige krapte op de arbeidsmarkt in de rapportage. Bij beroepen die op dit moment veel krapte vertonen is een verruiming een goed teken; vanuit een disbalans tussen vraag en aanbod beweegt deze beroepsgroep naar verwachting richting een evenwichtssituatie. 'Verslechterende' perspectieven voor studiekeuzers hoeven dus ook niet per se zorgwekkend te zijn; als er momenteel tekorten aan afgestudeerden met een bepaalde opleiding zijn, zal de situatie evenwichtiger worden.

Om de uitgangssituatie te schetsen worden SIS-data gebruikt, die weergeven hoeveel moeite recent gediplomeerden hadden om een goede baan te vinden.⁴ Één van deze indicatoren is het bruto maandloon van recent afstudeerden. **FIGUUR 2** toont de ITA op de horizontale as afgezet tegen de z-score van het bruto maandloon op de verticale as.

FIGUUR 2 \ Relatie tussen verwachte verandering in arbeidsmarktperspectieven (ITA) ten opzichte van de huidige situatie (z-score bruto maandloon)

Bron: ROA

⁴ Met het vinden van een 'goede' baan doelen we hier op werkzaam zijn in een voltijdse baan met aansluiting op de gevolgde opleiding qua niveau en richting, alsook met een goed salaris.

FIGUUR 2 is opgedeeld in vier kwadranten, elk corresponderend met een andere combinatie van huidige aansluiting tussen vraag en aanbod en de verwachte ontwikkeling in deze aansluiting. De punten corresponderen met opleidingen, waarbij de kleur het opleidingsniveau aangeeft. Observaties boven de horizontale lijn zijn opleidingen waarbij recent afgestudeerden relatief veel verdienen. Punten rechts van de verticale lijn bevatten opleidingen waarvoor de arbeidsmarktperspectieven in de komende jaren naar verwachting zullen verbeteren.

Het eerste kwadrant betreft dus opleidingssectoren waarin bovengemiddeld verdiend wordt en de ITA wijst op verbeterende arbeidsmarktperspectieven. Dit zijn dus opleidingen waarvoor momenteel krapte bestaat en deze naar verwachting zal toenemen. Het kwadrant linksonder vangt de opleidingen waar momenteel relatief weinig krapte is en deze verder zal afnemen. Voornamelijk vanuit het perspectief van beleidsmakers zijn deze twee kwadranten het meest problematisch; op deze plekken is er een mismatch tussen vraag en aanbod aanwezig en zal deze naar verwachting nóg groter worden. Bij de overige twee kwadranten kan er een tekort of overschot bestaan, maar beweegt de aansluiting zich naar verwachting richting een evenwichtssituatie.

Conclusie

In een tijd waarin arbeidsmarkten geplaagd worden door krapte zijn, naast het hebben van informatie over de huidige situatie, voorspellingen op de middellange termijn van cruciaal belang voor diverse partijen om ze te ondersteunen bij investeringsbeslissingen, bijvoorbeeld de keuze voor een opleiding. Het prognosemodel van het ROA voldoet aan deze informatiebehoefte door de ontwikkeling van vraag en aanbod naar opleidingen en beroepen over de komende zes jaar te ramen. Met behulp van kwalitatieve indicatoren wordt duidelijk of, bij gelijkblijvend gedrag van de verschillende spelers op de arbeidsmarkt, fricties zullen toe- of afnemen ten opzichte van de huidige situatie. Op basis van deze schatting kunnen studiekeuzers bepalen welke opleiding hun de beste kansen op een goede baan geeft, werkgevers inzien voor welke beroepen ze hun wervingsbeleid moeten aanpassen en overheden maatregelen treffen om fricties met problematische gevolgen voor de economie te voorkomen.

BIBLIOGRAFIE

- Bakens, J., Dijkman, S., & Meijer, R. (2024). *Methodiek arbeidsmarktprognoses en -indicatoren 2023-2028*. ROA. ROA Technical Reports No. 005 <https://doi.org/10.26481/umarot.2024005>
- Fouarge, D. (2017). *Veranderingen in werk en vaardigheden*. Maastricht University <https://doi.org/10.26481/spe.20170629df>
- Weterings, A., Bakens, J., Ivanova, O., den Nijs, S., Thissen, M., Abbink, H., Bijlsma, I., Dijkman, S., & Pestel, N. (2022). *Inzicht in arbeidsmarktknelpunten voor de uitvoering van het klimaatbeleid*. Den Haag/Maastricht: PBL/ROA. <https://www.pbl.nl/uploads/default/downloads/pbl-2022-inzicht-in-arbeidsmarktknelpunten-voor-de-uitvoering-van-het-klimaatbeleid-4931.pdf>